

ГАМОРАКІЙ

На згадку про цю родину в пам'яті сучасного освіченого українця спливають передусім імена Стефаникової дружини Ольги Гаморак та її батька Кирила – громадсько-культурного діяча й священника. Принаймні представники трьох поколінь Гамораків по чоловічій лінії належали до духовного стану, і, крім власне душпастирської, провадили освітню й громадську діяльність. Значною мірою саме завдяки таким сільським греко-католицьким парохам українці в Галичині зберегли свою мову, народну культуру, національну свідомість. Та були в цій родині й правники, і вчительки, і просто освічені інтелігентні люди, що не тільки докладали праці до науки й освідомлення народу, а й виявляли свої зацікавлення в царині народознавчих студій, літературної творчості, залишивши фольклорні й етнографічні записи, художні переклади, письменницькі спроби. Громадсько активне жіноцтво стояло при джерелах феміністичного руху серед галицьких українок.

На жаль, несприятливі історичні обставини склалася так, що імена їх тепер призабуті. І чи не найменш нині знаний з-поміж чільних постатей цієї колись відомої в Галичині родини – Нестор Гаморак (1892–1937), вчений-фітофізіолог, професор, автор перших україномовних університетських підручників з ботаніки. Ще в дитинстві він вражав своїх близьких великими здібностями, інтересами, що дедалі більш зосереджувались у галузі природознавства.

1910 року, склавши з відзнакою іспит зрілості в українській класичній гімназії у Коломиї, Гаморак вступив до Віденського університету, де студіював головно ботаніку. Восени 1913 року по закінченні загального університетського курсу розпочав наукову працю в Рослинно-фізіологічному інституті професора Моліша. Головним результатом її стали наукова розвідка, опублікована 1915 року в „Записках” Віденської Академії наук, і докторат, складений з відзнакою того ж таки року у Віденському університеті. Перша його праця рідною мовою – „Деякі мікрохімічні прикмети продихового апарату у рослин” з'явилася

в „Збірнику математично-природописно-лікарської секції Наукового товариства імені Шевченка у Львові” 1916 року. Тим часом молодого вченого було мобілізовано до австрійської армії, що на кілька років перервало його наукові заняття. Обставини, за яких пощастило йому повернутися до наукової діяльності, він так описує в одній зі своїх автобіографій: „Австрійська революція в 1918 році застала мене в Станіславові і я брав тут активну участь в перевороті і в протипольській кампанії (йдеться про встановлення Західно-Української Народної Республіки. – Д.Д., О.Р.). Наслідком цього я був змушений при відвороті галицьких військ виїхати в липні 1919 року до Кам’янця. Користуючись з цього, що в Кам’янці є університет, я сейчас по своїм приході в Кам’янець повернув до наукової праці і тут 2-го серпня 1919 року обрано мене пр[иват]-доц[ентом] по фізіології рослин” (ЦДАВО України. – Ф.166. – Оп.2. – Спр.289. – Арк. 18–19).

У 20-х роках Н.Гаморак читає різні навчальні дисципліни в кам’янець-подільських інститутах, утворених на базі ліквідованого університету, видає підручники „Анатомія рослин” і „Короткий курс фізіології цвітових рослин” (обидва 1920 р.), науково-популярну книжку „Світ бактерії” (1926), друкує наукові статті, розвідки в українських і закордонних фахових журналах та збірниках. Велика заслуга вченого в організації Кам’янець-Подільського ботанічного саду.

За спогадами колишніх студентів і колег, професор (з 1925 р.) Нестор Гаморак виявив себе як блискучий педагог і дослідник. Академік М.Холодний 1931 року запросив його на роботу до провідних наукових осередків – Київського інституту професійної освіти (таку назву мав реорганізований університет) та Інституту ботаніки Всеукраїнської Академії наук. Два десятиріччя плідної і багатонадійної праці Гаморака було віддано науці, коли репресивна машина радянської держави перепинила його наукову, а потім і життєву дорогу. 1933 року він був заарештований і засуджений, а після нового „розгляду справи” трійкою УНКВС Омської області – розстріляний 1 вересня 1937 року. Так у Сибіру урвалося життя останнього спадкоємця роду Гамораків (див. нашу докладну статтю про вченого в „Українському ботанічному журналі”, 1993, ч.5).

І хоч формально Нестора Гаморака було реабілітовано „за відсутністю складу злочину” ще 1961 року, його і далі карали забуттям, як і багатьох інших українських науковців, з яких теж за часів хрущовської „відлиги” було посмертно знято звинувачення. Не приймаючи таких звичних правил тогочасної дійсності, колеги вченого – ботаніки І.Білокінь і М.Любинський намагалися повернути

це ім'я в історію української науки, але без успіху. Колишній Гамораків аспірант М. Любинський, шукаючи матеріалів про життя й діяльність свого вчителя, на початку 70-х років звернувся до його двоюрідної сестри Євгенії Данилович (нар. 1902 р.). Тоді й постали публіковані нижче записки про Гамораків, їхній родовід і оточення. Складені вони на основі особистих спогадів Євгенії Данилович, її сестер Софії (1892–1981) та Іванни (1900–1988), їхніх родичів, матеріалів родинних архівів, низки публікацій тощо. Ця розповідь не позбавлена деяких прогалин (іноді, очевидно, свідомих, коли оминається, наприклад, тема репресій, що тяжко зачепили родину), а також певної непослідовності викладу, неточностей, що зрештою зрозуміло, як зважити на широкий засяг віддаленого в часі матеріалу й особливості використовуваних джерел, а надто на те, що це переважно мемуарна робота родичів, а не дослідження, виконане професіональними авторами.

Та все-таки найголовніше – ці записки важливі як спроба дати крізь десятиріччя образ родини, що відіграла в минулому разом з пов'язаними з нею родинами Стефаніків, Даниловичів, Калитовських, Плешканів досить помітну роль в нашому громадському й культурному житті. Спеціально для дослідників, біографів тут знайдеться чимало маловідомих фактів, живих подробиць, життєвих випадків, які могли знати й описати тільки очевидці чи їхні нащадки. І нарешті, мають зацікавити ці записки й краєзнавців-аматорів як доволі рідкісний у нашій культурі новітніх часів зразок. Адже за радянські десятиріччя було успішно прищеплено загалу нігілістичне ставлення до свого родоводу й традицій, а українські родини мали стільки переслідуваних і нищених режимом, „незгадуваних” своїх членів, що це аж ніяк не спонукало до складання родинних хронік чи навіть таких невеликих описів, як цей, написаний на пропозицію дослідника.

Публікований документ являє собою рукопис на 18 сторінках звичайного учнівського зошита із заголовком на обкладинці – „Про Нестора Теодоровича Гаморака”. Текст його, що має в мові виразні галицькі особливості, а подекуди й росіянізми, подаємо в автентичному вигляді.

Складаємо подяку за дозвіл видрукувати рукопис і надані документальні світлини п.Євгенії Данилович. Висловлюємо наше признання дочці Нестора Гаморака п.Дарині Широбоковій, що зберегла й передала нам для використання зошит із цим рукописом.

Дарія Доброчаєва,
Олександр Рибалко

Нестор Теодорович Гаморак народився в Устечку над Дністром 1891 р.¹ (Городенківський р-н, Івано-Франківська обл.). Після смерті батька, 1899 р. вдова Дарія Гаморак перейшла жити з двома малими дітьми – з дочкою Антоніною і сином Нестором до Коломиї, до своєї мами Козловської, де мала власний дім. Потім Дарія Гаморак перейшла з дітьми в Чернівці.

Нестор Гаморак був дуже люблений в родині Гамораків, всі тішилися його великими здібностями і уважали його як самотнього наслідника роду Гамораків. В родині Кирила Гаморака всі сини помирали в молодім віці. А Нестор залишився один внук – Гаморак. Він написав оповідання „Кровавий коверець”*, де описує передчасну смерть останнього сина в сім'ї Кирила Гаморака.

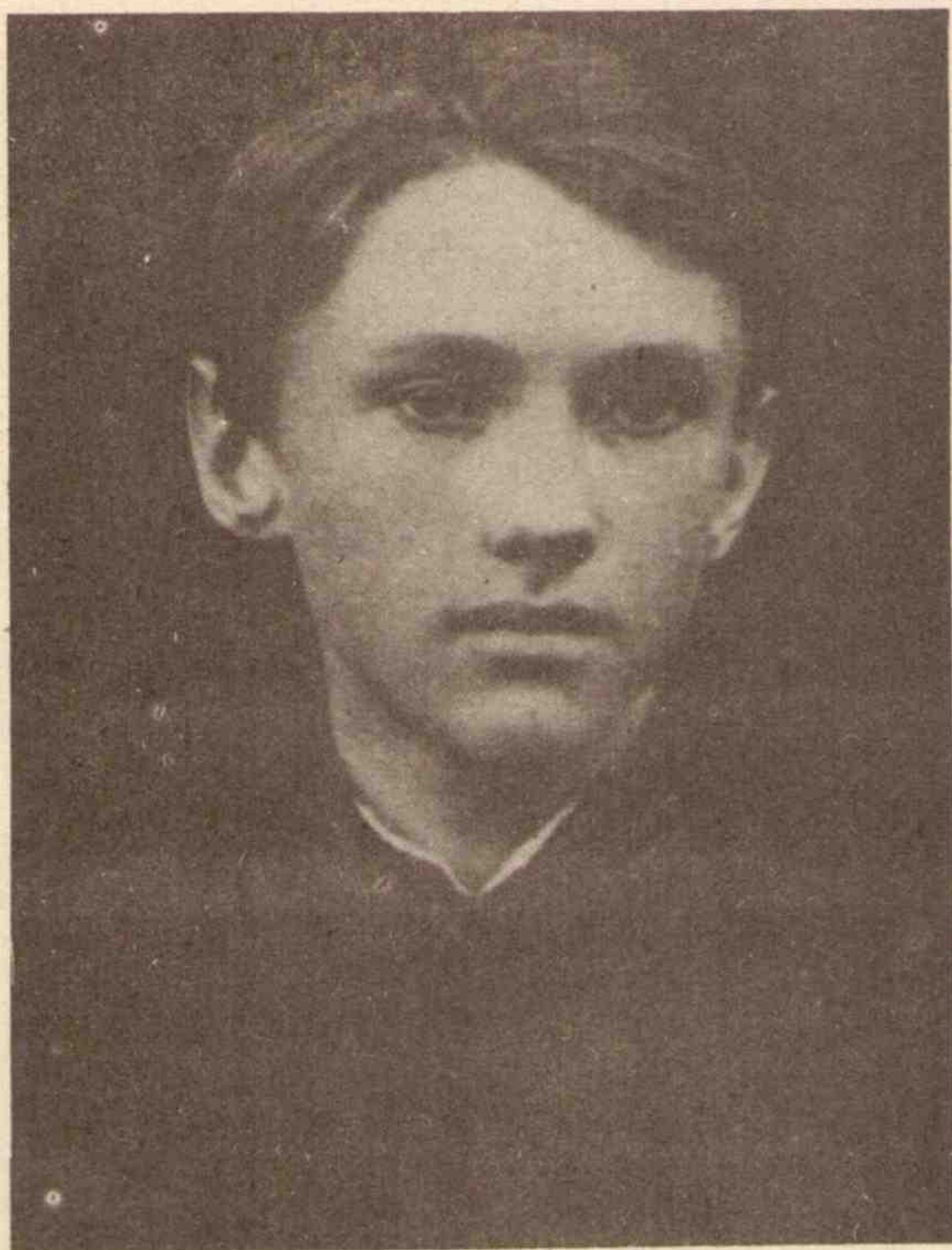
У діда Кирила Семеновича Гаморака в Стецеві (Снятинський р-н, Івано-Франківська обл.) часто бував молодий Нестор. Дід дуже любив цього внука, малий Нестор вів бесіди з дідом на різні теми з природознавства і інших наук.

Також сестра Нестора Тоня приїздила до діда до Стечеви. Є спогад, як дуже зграбно, гарно танцювала вона козачка з батьком Івана Григоровича Плешкана² в Стецеві у діда Кирила Гаморака.

Також молодий Нестор бував у своїх тіток. В с. Трійці (Снятинський р-н, Івано-Франківська обл.) перебував у своєї тети Євгенії Калитовської, де товаришував з її сином Олегом (пізнішим професором природознавства Коломийської гімназії), старшим за Нестора. Вони займалися природничими науками.

Тета Олена Кирилівна Плешкан, яка була у своєї сестри Євгенії Калитовської, зверталася до Нестора в справі видання поезій Івана Плешкана (у журналі „Жовтень”, 1967 р., 10 номер є поміщені поезії Івана Плешкана на стор. 124. Поезії І. Плешкана не були до цього часу друковані).

Перебував Нестор у своєї тети Ганни Кирилівни Данилович. Пригадує її дочка Іванна, що Нестор Гаморак до першої світової війни під час канікул бував на хуторі Березина

Нестор Гаморак – гімназист

(Тлумацького р-ну Івано-Франківської обл.) у Северина Даниловича³, його дружина Анна Кирилівна Гаморак, рідна тітка Нестора. Одного разу Нестор диспутував на природничі теми з вуйком С. Даниловичем і сказав, що вуйко Северин спеціаліст в економії, але в природознавстві то ні (ці слова, як Нестор говорив, пригадує моя сестра Іванна). Нестор часто бував на Березині, дуже радо купався в Дністрі, робив прогульки по острові, який був положений посеред Дністра напроти нашої хати. Цей острів мав около 50 моргів поля, як не було повені (розливу Дністра), то цей острів давав великий урожай кукурудзи. Нестор разом з старшим від нього тіточним братом Олегом Калитовським ходили по берегах Дністра, збирали різні мінерали зі скал, займалися мінералогією.

Під час канікул в Березині бували забави з танцями молоді, тоді молоденький Нестор танцював з старшою віком від себе дівчиною Доркою Левицькою (мама її з дому Данилович), яка була його симпатією.

Нестор Гаморак закінчив середню освіту в Коломиї. Найкраще працював природничий

* Відпис цього оповідання є у нас (прим. Данилович).

гурток учнів старших класів V-VIII, коли був головою Нестор Гаморак. У нарисі історії Коломийської гімназії Никифора Даниша⁴ є таке про Нестора Гаморака: „Природничий кружок заснувався головно заходом д-ра Івана Раковського⁵. Перші загальні збори відбулися 14 березня 1908 р.; вписалося до кружка 57 членів. Кружок поділявся на 6 відділів: фольклорний (23 членів), антропологічний (4 чл.), гігієнічний (18 чл.), зоологічний (1 чл.), ботанічний (6 чл.) і геологічний (5 чл.) Спочатку цей кружок розвивався дуже гарно, часто відбувалися сходи кружка та його поодиноких відділів. На сходинах читано реферати на різні природничі та етнографічні теми та заводжено дискусії, часто дуже оживлені та для присутніх учителів вельми цікаві. Душею кружка був учень Н. Гаморак.

З часом, а головно відтоді, як згаданий учень Н. Гаморак в 1910 р. зложив іспит зрілості і опустив заведення, запал учнів до кружка остигав поволі так, що тепер цей кружок не розвивається, хоч даліше удержується”.

Цей нарис історії Коломийської гімназії від її основи 1892/3 до 1911/12 навч. року написав бувший учень цієї гімназії, а пізніше учитель цієї ж гімназії Никифор Даниш. Ця коломийська гімназія – це зараз СШ № 1 ім. В. Стефаніка.

Нестор Теодорович Гаморак студіював природничі науки на університеті в Чернівцях і Відні⁶.

1919 р. в Станіславові (зараз Івано-Франківськ) ходила моя сестра Іванна Стефанік до 8-го класу гімназії. Тоді Нестор Теодорович був в Івано-Франківську, працював в українській пресі разом з Ростиславом Заклинським⁷. Добре пригадує собі Іванна Стефанік, як брат її Нестор Гаморак в той час, 1919 р., в Станіславові разом з Ростиславом Заклинським відпроваджували її з театру.

Моя сестра Іванна була присутня на захисті дисертації Нестора Гаморака „Про клітину” в Кам'янці-Подільському 1920 р. Було багато прихвних людей під час захисту дисертації. Ректором університету тоді був [Іван] Огієнко⁸.

В 1926 р. Нестор Гаморак був в науковій командировці в Берліні. Сестра моя Іванна

Стефанік в 1926 р. в м[ісяці] лютому переїздила через Берлін, і Нестор Гаморак вийшов на вокзал і відвідав її в поїзді. Він тоді був в науковій командировці в Німеччині. В той час він перебував у своєї сестри Тоні Левицької (вона мала тоді малого сина Ігоря). Були прилагоджені, що сестра Іванна поступить до їх дому, але вона не могла поступити. Брат Нестор угощав сестру на вокзалі. Запропонував їй біфштекс, м'ясо недожарене. Сказав: „Не знаю, чи ти привикла це їсти” (сестра погодилася їсти). До Берліна (до дочки Тоні, не знаю в котрий час) приїхала мати Нестора Гаморака, там була на операції сліпої кишки і при тій неудалій операції померла.

Ми припускаємо, що книжку „Handbuch der Systematischen Botanik” Richard von Wettstein з написом „Остання книжка від матусі” мати Нестора подарувала, як він був в науковій командировці в Берліні. (Мати Нестора померла після 1926 р.⁹ Одружилася дуже молоденькою десь около 17-го року життя).

Антоніна-Ольга (двоіменна) Гаморак-Левицька¹⁰ народилася около 1890 р. – померла 1962 р. Народилася в Устечку над Дністром, де був священником її батько Теодор Кирилович Гаморак, який передчасно помер 1899 р. Мати її¹¹ Дарія з Козловських, дочка священника, мали дім в Коломиї.

Після смерті батька вдова перейшла до Коломиї з двома дітьми, Нестором і Ольгою. За деякий час перейшла вдова з дітьми до Чернівця, де була господинею, заряджувала домом одного вдівця Герасимовича.

Там Ольга (Тоня) студіювала на університеті – відділ філософський. З Чернівцького університету перейшла Ольга (Тоня) Гаморак на Львівський університет.

У Львові перебувала (жила) у своєї тітки Ганни Кирилівни Данилович. Ганна Данилович винаймала квартиру у Львові по вул. Зелена, ч. 40 і була там зі своїми старшими дочками, які навчалися в українській жіночій гімназії у Львові. Найстарша дочка Ганни Кирилівни Стефанія студіювала на університеті.

Також Олена Кирилівна Плешкан бувала у Львові, дала свою дочку Ольгу Іванівну¹² на станцію¹³ до тети Ганни.

Тоня (Ольга) Гаморак запізналася у Львові

з Володимиром Левицьким, сином священика (Володимир Левицький був, здається, доктором прав) і одружилася з ним.

Антоніна (Тоня) була здібна, перекладала з німецького на українську мову до видавництва універсальної бібліотеки іноземних письменників¹⁴. Антоніна Теодорівна робила переклади творів західно-європейських драматургів. (Нпр., твір „Синьобородий і Аріадна”).

Батько Нестора Гаморака – Еміль (Теодор) Кирилович Гаморак (1863–1899) священик в с. Устечку над Дністром (Городенківський р-н, Івано-Франківська обл.). Еміль (Теодор) закінчив теологію около 1886, одружився около 1887 р. з Дарією Козловською, дочкою священика села Стрільче.

Еміль (Теодор) Кирилович мав велику здібність до столярки, сам зробив дуже гарну, ошклену шафу, бібліотеку і виправний куфер для своєї сестри Ганни. Збереглися листи* Еміля (Теодора) до свого батька Кирила Гаморака.

Лист з 16/3 1879 р. Еміля, студента гімназії з VI кл[асу] (в Чернівцях).

Другий лист 18/XII 1881 р. Еміля з 8 кл[асу] до батька, в якому пише, що привезе повість Нечуя (яку починають читати в школі) для сестер, щоби всі були в Стецеві. Каже, щоби всі сестри вчилися декламувати, би він видів, люблять вони руський язик (українську мову) і укр. поезію, чи ні. Згадує про гумористичну газету „Зеркало”¹⁵, що вийде незабаром.

Теодор Гаморак добре вчився, ходив до гімназії в Чернівцях. Потім перейшов до укр. гімназії в Львові, до 8-го класу. Також і там був добрим учнем.

Лист Еміля (Теодора) до родичів зі Львова 3/9 1881 р., де описує, яку мав станцію, яких мав професорів і як учили. Згадує, що професор фізики і математики дуже добре викладає. Професорові руського (тобто українського) дуже на серці лежало, щоби його ученики рідну літературу добре знали, з галицьких письменників найбільш Федьковича поважає, що в своїх творах гуцулів як в дзеркалі показує.

В архіві Олени Плешкан збереглася

посмертна оповістка, написана до газети Плешканом Іваном Григоровичем. (Іван Плешкан, муж Олени Кирилівни Гаморак, вчитель і швагер письменника Стефаніка).

Подаю копію посмертної оповістки.

„Посмертна оповістка.

Теодор Гаморак, парох в Устечку над Дністром упокоївся на 37 році життя дня 28 листопада с.р. Руська [себто українська] суспільність утратила в нім твердого і розумного робітника. Устечко осталося без свого провідника, що виборов для него руський [український] характер в раді громадській і в школі, і в життю політичнім. Громадяни лишилися без приятеля і учителя. Молоде, надірване здоровля не могло стримати тої страшної праці, якої вимагає кождий куток нашої землі, аби став нашим. Небіжчик виборов нам кусень нашої країни, але і найшов на нім свою могилу. Упав в ню як витязь, як кождий з нас повинен падати.

В.е.п. [Вічна єму пам'ять]”.

Дід Нестора Кирило Семенович Гаморак (1837–1909 р.) закінчив університетські теологічні студії в Львові 1860 р. (це свідоцтво збереглося в архіві Олени Плешкан, і фотографія Кирила Гаморака). Кирило Семенович одружився з дочкою священика села Топорівці (Городенківський р-н, Івано-Франківська обл.) з Ольгою Стрийською, фотографія якої зберігається в нас.

Спочатку був сотрудником¹⁶, помічником у свого батька Семена Гаморака, священика в с. Стецеві (Снятинський р-н, Івано-Франківська обл.).

Кирило Семенович Гаморак – культурно-громадський діяч Снятинщини. Священик, парох села Стецева, посол до Галицького сойму від Снятинщини. Був висунутий народом проти депутата Мойси, висунутого урядовими колами і поміщиками.

Кирило Семенович Гаморак був дуже гостинний. Його відвідували молоді люди-гімназисти Стефанік, Мартович і Павлик. Молоді люди мали свого захисника і прихильника в особі Кирила Гаморака¹⁷. Ці молоді люди працювали на освітній ниві, засновували читальні „Просвіти” („Просвіта” – товариство для поширення просвіти, засноване 1868 р. в Львові). (Про ці дані пишеться на стор. 28–29 в книжці „Володар дум селянських”

* Листи збереглися в архіві Олени Плешкан з Гамораків (прим. Данилович).

Василя Костащука, виданій у Львові 1959 р. Книжково-журнальним видавництвом).

Кирило Гаморак мав осьмеро дітей, 5 доньок і три сини. Найстарший син Теодор – батько Нестора.

Батько Кирила Гаморака – Семен Гаморак, син ремісника-кравця з м. Тисьмениці (Івано-Франківська обл.). Дружина його Падеска Анна, передчасно померла на холеру. Мали двох синів Кирила і Івана (Іван скоро помер, мав здібності до музики, грав на скрипці), Кирило згадував, що його мама була дуже добра і дуже його любила.

Семен Гаморак був дуже здібний, середню школу (гімназію), філософські і теологічні університетські студії закінчив на відмінно. Філософські студії закінчив у Львові 1829 р. Теологічні студії закінчив 1837 р. у Львові. (Ці два свідоцтва Семена Гаморака збереглися у нас – з архіву Олени Плешкан з Гамораків. Також збереглася фотографія Семена Гаморака).

Мама моя (Ганна Кирилівна Данилович)

Даниловичі й О.Плешкан. Сидять (зліва направо): Анна-Дарія Данилович-Шимонович, Стефанія-Теодора Данилович-Сеник, Іванна-Ольга Данилович-Стефаник. Стоять: Євгенія-Володимира Данилович, Ольга-Анна Плешкан. Снятин, 1955 р.

оповідала про прадіда Нестора таке: Семен Гаморак був запрошений як парох с. Стецева до поміщика села Стецева на прийом. За звичаєм тогочасним дами при столі говорили по-французьки. А особливо зачали тоді говорити по-французьки, коли обговорювали одяг пароха Семена Гаморака. Вони критикували його одяг, думали, що такий парох-українець не знає французької мови. Коли вже закінчили обговорювати негативні сторони його одягу, прадід Нестора Семен Гаморак звернувся до тих дам поправною французькою мовою, що він згідний з такою негативною їх оцінкою його одягу. Однак вони (дами), обговорюючи його одяг, робили граматичні і стилістичні помилки в таких-то реченнях на французькій мові. Тоді дами почервоніли зі встиду, що обговорювали пароха одяг, гадали, що він не розуміє французької мови, а тим часом він виявився високо вченим.

Семен Гаморак був дуже вчений, знав багато мов (як французьку, німецьку, італійську, арабську, гебрійську, латинську, грецьку, старослов'янську, польську і рідну мову українську).

Прадід Нестора Семен Гаморак дожив глибокої старості і при кінці життя осліп. Вчив своїх внуків, любив з ними ходити на цвинтар (кладбище), брав їх за руки і по дорозі навчав.

Внуки Семена Гаморака – це батько Нестора Теодор і 5 його сестер і 2 брати. Сестри і брати Теодора – це тети і вуйки Нестора Гаморака. У тетів по батькові перебував Нестор в дитячому і молодечому віці. Тому деякі дані з життя тетів Нестора подають теж тло родинного оточення дитинства і молодості його.

Євгенія, Ганна, Марія, Ольга, Олена – це тети Нестора по батькові.

Євгенія Кирилівна Гаморак (1866–1907) отримала домашню освіту. Багато займався її освітою і других сестер найстарший брат Теодор. Він ознайомлював її з

творами українських письменників і письменників інших народів. Прищеплював молоденькій сестрі зацікавлення і любов до своєї рідної літератури і народу.

Євгенія Кирилівна читала твори німецьких письменників в оригіналі. Євгенія Кирилівна мала велику здібність до шиття, навчалася шиття в м. Чернівцях. Шила гарний, з артистичним смаком одяг для потреб домашніх.

1885 р. одружилася з Калитовським Василем (священиком, сином священика), брати його Єронім¹⁸ і Омелян¹⁹. Омелян Калитовський, професор²⁰, автор підручника географії на українській мові для середньої школи. Єронім Калитовський закінчив правничий факультет, громадський діяч, займався кооперацією, закладанням українських молочарень в Галичині. Василь Калитовський був священиком в с. Трійці (Снятинський р-н, Івано-Франківська обл.), працював на просвітній ниві свого народу. Був приятелем письменника Василя Стефаника, який часто гостив в домі Калитовських. Згодом Стефаник став швагром Калитовського, коли письменник одружився з Ольгою Кирилівною Гаморак. Стефаник присвятив Євгенії Калитовській новели „Мое слово” і „Дорога”.

Ганна Кирилівна Гаморак (16.V.1868 – 19.IV.1953 р.). Померла в с. Підвисока Снятинського р-ну Івано-Франківської обл.

Ганна Кирилівна мала велику охоту до навчання. Набувала освіту приватно в батьківському домі. Дуже багато читала. Вивчала німецьку мову читанням вголос творів німецьких класиків.

Хотіла дуже здобути середню освіту і потім вступити на медичний факультет. Однак в той час не було прийнято, щоб жінки поступали на вищі студії.

Ганна Кирилівна займалась емансипаційним рухом жіноцтва, була знайома з Наталією Кобринською²¹ і Ольгою Кобилянською. Брала участь в заснуванні перших читалень „Просвіти” по селах Снятинського повіту, нпр. в с. Підвисока і інших. Займалась збиранням народних пісень.

Читала доповіді жінкам-селянкам на теми охорони здоров'я та особистої гігієни.

На українському жіночому конгресі в

Станіславові 1934 р. (в Івано-Франківську) були прочитані реферати про історію жіночого руху, де згадувалось про Ганну Кирилівну Гаморак як піонерку жіночого руху. Після цього конгресу був вечір української ноші²², концерт, була виставка картин художників-жінок (Кульчицька, Плешкан, Гебус, Музика²³ і інш[і]). Ольга Іванівна Плешкан була присутня на цьому конгресі.

Данилович Северин Теофілович пізнав Ганну Кирилівну Гаморак, як читала реферат про Маркіяна Шашкевича в Івано-Франківську.

1890 р. одружилася Ганна Кирилівна Гаморак з др. Северином Даниловичем, приятелем Василя Стефаника. Письменник у своєму творі „Серце” пише: „Северин Данилович мій перший учитель соціалізму”.

Марія Кирилівна Гаморак (1869–1942). Померла в с. Скоморохи-Старі, Більшецький р-н, Івано-Франківська обл.

Дитинство і молодість проводила в свого батька в с. Стецева Снятинського р-ну, Івано-Франківської обл. До школи не ходила, але одержала освіту дома. Батько її був високо освітаною людиною, сам вчив своїх дітей. Крім цього ще брав домашніх учителів. В молодих ще літах перейшла жити до своєї старшої сестри Ганни Кирилівни Гаморак – заміжня Данилович. Марія Кирилівна з великою любов'ю ставилась до дітей сестри і діти також дуже її любили. Прививала дітям сестри любов до народного мистецтва. Замовляла дітям народну ношу в українському товаристві „Труд” у Львові²⁴. Також шили на заказ сільські швеї, з рук яких виходили майстерні і високохудожні народні одяги.

З малою дочкою сестри Софією, вдягнутою в народному строю, фотографувався Стефаник. Згадує про це Софія в своїх спогадах, стор. 373 в книжці „Василь Стефаник у критиці та спогадах” Федора Погребенника, Видавництво художньої літератури „Дніпро”, Київ–1970 р. За стараннями тітки Марії виготовлено народний одяг в „Труді” в Львові для Стефанії, найстаршої дочки сестри Ганни, в якому Стефанія виступала ще молоденькою з декламаціями на концертах в честь Тараса Шевченка. Пізніше в тому одязі виступали і

молодші сестри в імпрезах на концертах, аматорських виставах, поставлених заходом читалень „Просвіти”.

Марія Кирилівна займалась збиранням народної творчості. Записувала з уст селян народні пісні і казки, приказки. А також бувала присутня на різних обрядах на селі: як весілля, похорони, хрестини, і записувала всі ці обряди.

Зараз є ще збережені етнографічні записи Марії Гаморак у журналі „Народ” за 1890 р., 15 марта, стор. 55 і в журналі „Житє і слово”, співання, голос і співанки, т. I, 1894 р., кн. I, стор. 141–142. Номери 1 і 2 цієї збірки записані Марією Гамораківною в с. Ясенові пов[іту] Городенківського від Івана Ганущака в р. 1890; Смерть багача, т. I, 1894, кн. 1, стор. 141–143 (записала Марія Гамораківна від Параски Н-ко в с. Трійці Снятинського повіту р. 1887).; Царівна Оліана, т. III, 1895, кн. 3, стор. 377–381 (казка), [записала] в Стецеві, Снятинського пов[іту] від Йосипа Сухолиткого 1890 р. Ці журнали знаходяться в архівах бібліотеки Академії наук у Львові.

Марія Кирилівна разом зі своєю сестрою Ганною вивчали творчість українських письменників: Котляревського, Шашкевича, Федьковича, Ольги Кобилянської, Руданського, Тараса Шевченка і ін[ших]. З творами укр. письменників (передусім Шевченка, Руданського) знайомили сільську молодь і жіноцтво, читаючи їм ці твори по хатах і вдома. Марія Кирилівна вивчала передових російських класиків, а особливо захоплювалась творами Льва Толстого. Вивчала його епопею „Війна і мир”, „Анну Кареніну”, „Ясну Поляну” і інш[е].

Ольга Кирилівна Гаморак (9.V.1871–1914р.). Була вчителькою в с. Стецева (Снятинський р-н, Івано-Франківська обл.). 26 січня 1904 р. у Львові одружилася з письменником Василем Стефаником. Шлюбними батьками були Іван Франко і Северин Данилович. Крім інших рідних була приявна на шлюбі і братова Дарія Гаморак, мати Нестора Гаморака (див. „Володар дум селянських” В.Костящука, стор. 127, Книжково-журнальне видавництво. Львів, 1959).

Ольга Гаморак була вірною приятелькою письменника і дорадницею. „Вона одна розуміла його і підтримувала вже довгі роки. Він потребував її цілощого слова, її доброго серця, бо вона в найтяжчі часи була для нього усім —

і сестрою, і другом найліпшим” — стор. 126, „Володар дум селянських” В. Костящука. Ольга Гаморак радила Стефаникові: „Ви син бідного народу, маєте бути сильні, щоб Ваша оборона була сильною”, стор. 269 — „Василь Стефаник у критиці та спогадах”, Федір Погребенник, Видавництво художньої літератури „Дніпро”, Київ, 1970.

Олена Кирилівна Гаморак (2.VI.1874 — 19.IV.1957 р.) одержала домашню освіту. Також вчилася кравецтва в Коломиї. Разом зі своєю сестрою Марією займалась збиранням народних пісень, казок і прислів'їв. Займалась просвітянською роботою серед селян. Учила їх грамоти, читала їм твори Шевченка, Федьковича, Марка Вовчка.

Около 1892 р. одружилася з Іваном Плешканом — приятель і учитель Стефаника. Письменник пише про нього в своїм творі „Серце”: „Іван Плешкан поет, що заскоро вмер”.

В 1902 р. Олена Кирилівна повдовіла, пізніше жила в домі Стефаника зі своєю дочкою Ольгою. Перед смертю Ольга Кирилівна просила сестру Олену, щоб займалася її малими дітьми. Стефаник пише в своїм творі „Серце” про Олену Плешканову: „Олена Плешканова рідна сестра моєї покійної жінки, вірна моя приятелька в біді. У війні і по війні дала буйний ріст моїм трьом хлопцям: Семенові, Кирилові, Юркові”.

Віктор Кирилович Гаморак (народився около 1877 р., помер 1901 р. в Стецеві). Помер в молодому віці. Студіював медицину, потім пішов на правничий факультет у Відні. Помер на галопуючі сухоти (туберкульоз). Якийсь час мешкав зі Стефаником в Кракові. Стефаник подарував Вікторові Кириловичу свою фотографію разом з моїм батьком. Фотографовано в Тернополі в тім часі, коли Стефаник перебував в Тернополі (у др. Северина Даниловича). Письменник власноручно написав на цій знімці: „Дорогому Вікторові. Василь”.

Олег Кирилович Гаморак (1884–1903). Помер в 19-тім році життя, мав здавати матуру. Проявлявся вже письменником. Написав оповідання „Коверець” (рукопис зберігається у нас) і „Зарібниця”.

Мати Олега Кириловича з дому Стрийська, дочка священника с. Топорівці, Снятинського р-ну. Вчасно²⁵ померла після

родів цього сина Олега. (Портрет Олега Кириловича зберігається у нас). Сестри дуже займалися цим братом, а особливо сестра Марія.

Нестор Теодорович Гаморак написав оповідання „Кровавий коверець”, де описує передчасну смерть Олега Кириловича, останнього сина в сім'ї Кирила Гаморака. Це оповідання переписане залишилося в архіві Олени Плешкан 26.

Примітки

1 Згідно з автобіографією („Життєписом”) Нестора Гаморака від 12 квітня 1921 року, він народився 9 березня 1892 року. (ЦДАВО України. – Ф. 166. – Оп. 2. – Спр. 289. – Арк. 18).

2 Плешкан Іван (1864–1902) – педагог, поет, приятель В. Стефаніка. Його батько Григорій був селянин.

3 Данилович Северин (1860–1939) – адвокат, громадський діяч, співзасновник Русько-української радикальної партії. Виступав в українській галицькій періодиці („Хлібороб”, „Громадський голос”, „Народ”) зі статтями на громадські та економічні теми (проблеми селянської земельної власності, аграрної реформи в Галичині тощо).

4 Даниш Никифор (1877–1954) – педагог, громадський діяч. Працював у Коломийській гімназії. Помер на еміграції в США.

5 Раковський Іван (1874–1949) – визначний антрополог, а також зоолог, педагог, громадський діяч. Учителював у Коломийській гімназії. Емігрував до США.

6 Про навчання в Чернівецькому університеті Нестор Гаморак у відомих нам автобіографіях 1921 і 1932 року не згадує.

7 Заклинський Ростислав (1887–1974) – літературознавець, письменник, редактор часописів, педагог. Майже одночасно з Н. Гамораком навчався у Віденському університеті, правничий факультет якого закінчив 1913 року. Крім роботи в Станіславові, де в січні–липні 1919 року Н. Гаморак був співробітником пресового бюро Державного Секретаріату – уряду Західно-Української Народної Республіки, їх пов'язувала спільна праця в першій половині 20-х років у Кам'янець-Подільському інституті народної освіти. У 30-х роках Р. Заклинський був репресований. Після звільнення вчителював.

8 Огієнко Іван (1882–1972) – визначний мовознавець, церковний і культурний діяч. Приват-доцент київського Університету св. Володимира, професор київського Українського державного університету. У 1918 році – міністр освіти, в 1919–1921 роках – міністр віросповідань в уряді УНР. У 1918 році організував і був першим ректором Кам'янець-Подільського державного українського університету. 1940 року хіротонізований під ім'ям Іларіон і став архієпископом Холмським і

Підляським, з 1951 року – митрополит Української Греко-Православної Церкви в Канаді.

9 У рукописі під цією датою зеленою пастою дописано – „1927 р.”.

10 На березі рукопису зеленою пастою зроблено заувагу: „Фамілія Левицька не потрібна”.

11 У рукописі над словом „ї” зазначено зеленою пастою – „его”.

12 Плешкан Ольга (1898–1985) – художниця. Дочка Івана та Олени Плешканів.

13 На станцію (діал.) – на пансіон.

14 Очевидно, йдеться про серію „Загальна бібліотека” видавництва Якова Оренштайна „Українська накладня”, що діяло з 1903 року в Коломиї (спочатку під назвою „Галицька накладня”), а з 1919 року – в Берліні. В згаданій універсальній бібліотеці видавалися, крім творів українських письменників, переклади з інших літератур світу.

15 „Зеркало” – гумористично-сатиричний часопис, що виходив у Львові з перервами від 1882 до 1909 року.

16 Сотрудник – священник – помічник пароха.

17 Навпроти цього уступу на березі рукопису така дописка: „Новела В. Стефаніка „Камінний хрест” присвячена Кирилові Гамораку”.

18 Калитовський Єронім (1866–1926) – адвокат, громадсько-культурний діяч і письменник-сатирик.

19 Калитовський Омелян (1855–1924) – педагог, директор української гімназії в Тернополі. Автор підручників з географії. Дописував до українських періодичних видань.

20 Професор – тут: учитель гімназії в Галичині.

21 Кобринська Наталія (1855–1920) – письменниця, громадська діячка, співorganizаторка жіночого руху в Галичині.

22 Ноша (діал.) – одяг.

23 Кульчицька Олена (1877–1967), Гебус-Баранецька Стефанія (1905–1985), Музика Ярослава (1898–1973) – визначні художниці, працювали переважно в ділянці графіки.

24 „Труд” – жіноча кравецька кооператива, що діяла у Львові в 1900–1939 і 1941–1944 роках. Утримувала майстерні, влаштовувала курси навчання кравецтва, відроджувала й розвивала традиції українського одягу.

25 Вчасно (діл.) – рано.

26 У листі до нас від 23 січня 1994 року Євгенія Данилович з приводу рукопису цього оповідання зазначає: „Кровавий коверець” – твір назвав Нестор тому так, що йому асоціювалася страшна смерть рідного дядька, який умирав на килимку (у діалекті – „коверці”. – Д.Д., О.Р.) у крові на рушниках свого рідного батька Кирила Гаморака. Зберігся цей твір у рукописі в обсязі шкільного зошита (24 стор.). В даний час у мене рукопису цього твору нема, бо ще за життя художниці Ольги Плешкан (померла художниця 1985 р.) [його] передано краєзнавцям”.